

Sygn. akt IV CSK 597/17

POSTANOWIENIE

Dnia 22 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Grzegorzczak (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa R. R.
przeciwko D. Z.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 22 lutego 2019 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 26 lipca 2017 r., sygn. akt I ACz (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powód R. R. wniósł o zasądzenie od D. Z. kwoty 100.000 zł.

Postanowieniem z 23 maja 2017 r. Sąd Okręgowy w O. odrzucił pozew ze wskazaniem na art. 199 § 1 pkt k.p.c. jako podstawę rozstrzygnięcia oraz okoliczność, że Sąd Rejonowy w K. wyrokiem z 17 marca 2005 r., w sprawie II K (...) orzekł wobec D. Z. obowiązek naprawienia szkody wobec R. R. przez zapłatę na jego rzecz kwoty 1.158.256,78 zł, co czyni roszczenie odszkodowawcze powoda prawomocnie osądzonym.

Postanowieniem z 26 lipca 2017 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił zażalenie powoda na postanowienie z 23 maja 2017 r. Sąd Apelacyjny wskazał na tożsamość

stron niniejszego postępowania i zakończonego wyrokiem Sądu Rejonowego w K. z 17 marca 2005 r., II K (...) oraz tożsamość roszczeń, które zostały w nich ocenione. Wyrokiem Sądu Rejonowego w K. z 17 marca 2005 r., II K (...) D. Z., uznanej winną przestępstwa z art. 284 § 2 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k., wymierzono za to przestępstwo karę jednego roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności oraz na podstawie art. 46 § 1 k.k. orzeczono solidarnie wobec niej oraz pozostałych dwóch osób środki karny w postaci obowiązku solidarnego naprawienia szkody wyrządzonej powodowi w niniejszej sprawie w wysokości 1.158.256,78 zł. Wyrok ten uprawomocnił się 25 marca 2005 r., zaś 7 czerwca 2005 r. nadano mu klauzulę wykonalności, uprawniającą powoda do egzekucji należnego mu odszkodowania. Na podstawie tego tytułu wykonawczego toczyło się przeciwko pozwanej postępowanie egzekucyjne. Wyrokiem z 20 stycznia 2017 r. Sąd Okręgowy w O. (IC (...)) pozbawił ten tytuł wykonawczy wykonalności w całości w stosunku do D. Z. z uwagi na przedawnienie wykonania obowiązku. Sąd Okręgowy wskazał, że w sprawie zastosowanie znajduje skrócony 10-letni okres przedawnienia, gdyż od 1 lipca 2015 r. art. 103 § 2 k.k. wskazuje jednolicie, że § 1 pkt 3 tego przepisu stosuje się odpowiednio do środków karnych, środków kompensacyjnych oraz przepadku. Oznacza to, że od 1 lipca 2015 r. przedawnienie wykonania środka w postaci obowiązku naprawienia szkody jest skrócone do lat 10.

W niniejszej sprawie powód dochodzi części odszkodowania za szkodę wyrządzoną mu tym samym działaniem pozwanej, co osądzone w sprawie karnej. Skoro w postępowaniu karnym uwzględniono roszczenie powoda w całości, to nie może on dochodzić dalszych roszczeń w postępowaniu cywilnym. Na tę ocenę nie ma wpływu okoliczność, że powód nie uzyskał pełnej rekompensaty szkody wyrządzonej mu w związku z bezskutecznością egzekucji, a następnie pozbawieniem tytułu wykonawczego wykonalności w całości i umorzeniem postępowania egzekucyjnego.

W skardze kasacyjnej na postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...), powód zarzucił, że zostało ono wydane z naruszeniem prawa procesowego, to jest: - art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 366 k.p.c. w zw. z art. 385 k.p.c. w zw. art. 397 § 2 k.p.c. przez przyjęcie, że w sytuacji orzeczenia wyrokiem karnym środka karnego (obecnie kompensacyjnego) obowiązku naprawienia szkody na podstawie art. 46 §

1 k.k., który z uwagi na przedawnienie jego wykonania uregulowane w art. 103 § 2 k.k. w zw. z art. 103 § 1 pkt 3 k.k. nie może być egzekwowany, zachodzi powaga rzeczy osądzonej zamykająca powodowi drogę do dochodzenia na drodze postępowania cywilnego odszkodowania za szkodę wyrządzoną przestępstwem, którego dotyczył wyrok skazujący; - art. 366 k.p.c. w zw. z art. 107 § 2 k.p.k. przez przyjęcie, że pomiędzy stronami występuje stan powagi rzeczy osądzonej, chociaż wyrok karny, którym skazano pozwaną, nie nadaje się do egzekucji cywilnej z uwagi na przedawnienie wykonywania środka karnego (kompensacyjnego); - art. 46 § 3 k.k. przez odrzucenie pozwu o zasądzenie niezaspokojonej części odszkodowania zasądzzonego na podstawie art. 46 § 1 k.k., chociaż w takiej sytuacji dla ofiar przestępstw otwarta jest możliwość dochodzenia niezaspokojonych roszczeń w drodze postępowania cywilnego.

Powód wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia, a także postanowienia Sądu Okręgowego z 23 maja 2017 r. w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zawinione wyrządzenie innej osobie szkody uzasadnia odpowiedzialność odszkodowawczą, która realizowana jest przymusowo na drodze postępowania cywilnego, tak gdy chodzi o orzeczenie o obowiązku naprawienia szkody, jak i stworzenie uprawnionemu warunków, by zasądzone świadczenie wyegzekwował przy wykorzystaniu środków przymusu państwowego. Działanie będące w świetle art. 415 k.c. czynem niedozwolonym może jednak zarazem wypełniać znamiona czynu penalizowanego przez prawo karne. Postępowanie karne zmierza co do zasady do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy osoba, której zarzuca się popełnienie czynu zabronionego przez prawo, klasyfikowanego jako zbrodnia lub występki, czyn ten popełniła, czy miało to miejsce w warunkach uzasadniających przypisanie jej odpowiedzialności za czyn wobec wspólnoty państwowej, a w razie pozytywnej odpowiedzi na te pytania - także do wymierzenia takiej osobie kary. Dążenia do wkomponowania w ten system instrumentów pozwalających na udzielenie ochrony interesom bezpośrednio pokrzywdzonego przestępstwem zaowocowało wprowadzeniem w prawie karnym materialnym i procesowym

podstaw do orzekania o obowiązku naprawienia przez sprawcę przestępstwa szkody oraz o obowiązku zapłacenia przez niego nawiazki na rzecz pokrzywdzonego.

Według ustawy z 19 kwietnia 1969 r. - Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.) sąd karny orzekał o obowiązku naprawienia szkody w wypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego, warunkowego zawieszenia wykonania kary, warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz stosując karę ograniczenia wolności. W okresie obowiązywania tej ustawy Sąd Najwyższy uznał, że orzeczenie obowiązku naprawienia szkody w razie zawieszenia wykonania kary (art. 75 § 2 pkt 1 k.k.) nie czyni, co do zasady, niedopuszczalnym orzeczenia o tym obowiązku w postępowaniu cywilnym, gdyż w celu przymusowego zaspokojenia swoich roszczeń odszkodowawczych pokrzywdzony musi dysponować tytułem egzekucyjnym. Taki tytuł jest w stanie uzyskać tylko w razie skierowania kary do wykonania, gdyż dopiero wówczas orzeczenie o obowiązku naprawienia szkody stawało się tytułem egzekucyjnym, a orzekanie o tym samym obowiązku na drodze procesu cywilnego stawało się zbędne (postanowienie Sądu Najwyższego z 20 października 1971 r., III PRN 105/71, OSNCP 1972, nr 3, poz. 61).

W ustawie z 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (aktualny tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1600) obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu przestępstwem dotyczą art. 36 § 2, art. 46 § 1, art. 67 § 3, art. 72 § 2 k.k., według których tego rodzaju obowiązek miał początkowo charakter środka karnego (art. 39 pkt 5 k.k. w brzmieniu pierwotnym) lub warunku probacyjnego. Po nowelizacji kodeksu karnego ustawą z 20 lutego 2015 r. (Dz.U. poz. 396), która weszła w życie 1 lipca 2015 r., obowiązek naprawienia szkody został wyłączony z kategorii środków karnych i zaliczony do ustalonej wówczas kategorii środków kompensacyjnych. Ta zmiana terminologii i systematyzacji nie miała jednak wpływu na charakterystykę omawianego środka ani także przesłanki jego stosowania.

Art. 46 § 1 k.k., na podstawie którego wyrokiem z 17 marca 2005 r. pozwana została zobowiązana do naprawienia powodowi szkody wyrządzonej przestępstwem, w okresie od daty wejścia w życie, do daty wydania tego wyroku stanowił, że w razie skazania za przestępstwo przeciwko mieniu, sąd, na wniosek

pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej, orzeka obowiązek naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części; przepisów prawa cywilnego o przedawnieniu roszczenia oraz możliwości zasądzenia renty nie stosuje się. Ustawą nowelizującą z 5 listopada 2009 r. (Dz.U. Nr 206, poz. 1589), obowiązującą od 8 czerwca 2010 r., ustawodawca w przepisie tym pominął jedynie wyszczególnienie rodzajów przestępstw, w związku ze skazaniem za które orzekany jest obowiązek naprawienia szkody, natomiast ustawą nowelizującą z 20 lutego 2015 r. (Dz.U. poz. 396) w § 1 pominął zastrzeżenie o niestosowaniu przepisów prawa cywilnego o przedawnieniu roszczenia oraz dodał § 3, w którym zastrzegł, że orzeczenie odszkodowania nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu niezaspokojonej części roszczenia w drodze postępowania cywilnego.

Powiązany z powołanymi wyżej uregulowaniami materialnoprawnymi art. 415 ustawy z 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (aktualny tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1987) w § 5 i § 6 pierwotnie stanowił, że w razie skazania oskarżonego lub warunkowego umorzenia postępowania sąd orzeka o obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynieniu za krzywdę także z urzędu - poza przypadkami uregulowanymi w art. 65 § 1 pkt 2, 4 lub 5 k.p.k. - albo o nawiązce. Ustawą z 10 stycznia 2003 r. (Dz.U. Nr 17, poz. 155), obowiązującą od 1 lipca 2003 r., art. 415 k.p.k. został znowelizowany w ten sposób, że w § 5 tego przepisu ustawodawca uzależnił dopuszczalność orzeczenia o nawiązce lub obowiązku naprawienia szkody zarówno jako środka karnego, jak i probacyjnego od braku stanu zawiśnięcia sporu lub rzeczy osądzonej co do roszczenia wynikającego z przestępstwa, a w § 6 przyznał pokrzywdzonemu możliwość dochodzenia dodatkowych roszczeń wynikających z przestępstwa, jeżeli zasądzone odszkodowanie, obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę albo nawiązka nie pokrywają całej szkody albo krzywdy.

Obowiązkowi, o którym orzeka sąd karny na podstawie art. 46 § 1 k.k., należy przypisywać funkcję kompensacyjną, bowiem głównym celem tego środka jest naprawienie wyrządzonej przestępstwem szkody, a nie ukaranie lub resocjalizacja sprawcy. Sądy w postępowaniu karnym orzekają o nim stosownie do przesłanek określonych w prawie cywilnym, a zatem po stwierdzeniu, że w dacie orzekania istnieje wymagająca naprawienia szkoda w rozumieniu art. 361 k.c. Sąd

karny nie orzeka o obowiązku naprawienia szkody, jeżeli roszczenie odszkodowawcze jest przedmiotem innego postępowania albo o roszczeniu tym prawomocnie orzeczono, a w sytuacji, gdy orzeczone środki karne nie pokrywają całej szkody, pokrzywdzony może dochodzić dalszych roszczeń w postępowaniu cywilnym.

W przepisach cywilnego prawa materialnego nie ma natomiast podstawy nawiązka, o której sąd karny orzeka na podstawie art. 46 § 2 k.k.

Art. 107 § 1 i 2 k.p.k. przez cały okres obowiązywania art. 46 k.k. był podstawą do nadania klauzuli wykonalności nadającemu się do wykonania w drodze egzekucji orzeczeniu sądu karnego odnoszącemu się do roszczeń majątkowych, a zatem także o obowiązku naprawienia szkody. Orzeczenie o takich roszczeniach nie stanowi tytułu egzekucyjnego tylko wtedy, gdy nie nadaje się do wykonania środkami przymusu przewidzianymi w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym, ale też wówczas jego wydanie nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu obowiązku naprawienia szkody w postępowaniu cywilnym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 7 lipca 2000 r., I PKN 724/99, OSNAP 2002, nr 2, poz. 38).

Powyższe oznacza, że prawo pokrzywdzonego przestępstwem do zaspokojenia roszczeń o naprawienie wynikłej z niego szkody mogło być realizowane albo na drodze procesu cywilnego, gdyby taki proces został przez niego wytoczony zanim doszło do wydania w postępowaniu karnym wyroku zobowiązującego sprawcę do naprawienia szkody, albo w postępowaniu karnym, w którym sąd zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody. Udzielenie pokrzywdzonemu przestępstwem ochrony prawnej w postępowaniu karnym odnosi się do tego samego roszczenia, które może być dochodzone na drodze cywilnej, a uzyskanie orzeczenia zasądzającego odszkodowanie na drodze karnej, które to orzeczenie stawia tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 § 1 pkt 3 k.p.c., upoważniający po nadaniu mu klauzuli wykonalności do prowadzenia egzekucji przeciwko sprawcy czynu niedozwolonego, wyłącza - na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. - możliwość dochodzenia tego samego w istocie roszczenia przed sądem w sprawie cywilnej. Powód od 2005 r. dysponował korzystającym z powagi rzeczy osądzonej orzeczeniem zasądzającym odszkodowanie od pozwanej. Pozbawienie tego orzeczenia wykonalności na drodze powództwa

przeciwegzekucyjnego nie znosi stanu rzeczy osądzonej będącego konsekwencją wydania wyroku odnoszącego do rozpoznanego w sprawie karnej roszczenia, tożsamego ze zgłoszonym w niniejszej sprawie.

Osobną kwestią jest natomiast to, w jakich okolicznościach wyrok sądu karnego zobowiązujący sprawcę przestępstwa do naprawienia szkody może być pozbawiony wykonalności. Skoro wydanie takiego orzeczenia następuje na podstawie materialnych przepisów prawa cywilnego i jest równoznaczne z rozstrzygnięciem o przysługującym ofierze przestępstwa roszczeniu odszkodowawczym, to i jego wykonalność musi być podporządkowana regułom ustalonym w prawie cywilnym. Gdy chodzi o przedawnienie roszczeń cywilnych, które oddziałuje na możliwość ich egzekwowania, to jest ono uregulowane w art. 117-125 k.c. W świetle tych przepisów, dla długości terminu przedawnienia roszczenia, jego biegu i przerwania nie ma znaczenia okoliczność, w postępowaniu przed jakim sądem roszczenie zostało stwierdzone. W tym sensie reguły ustalone w powołanych przepisach muszą mieć wymiar uniwersalny i odnosić się także do przedawnienia roszczeń cywilnych o naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem, o których orzekł sąd w postępowaniu karnym.

Art. 103 k.k., na który wskazuje skarżący, reguluje zasady stosowania prawnokarnej instytucji przedawnienia wykonania kary, nie zaś przedawnienia roszczeń cywilnoprawnych. Paragraf 1 tego przepisu, w brzmieniu obowiązującym do 1 lipca 2015 r. stanowił, że nie można wykonać kary, jeżeli od uprawomocnienia się wyroku skazującego upłynął oznaczony w tym przepisie czas. Stosownie do § 2 art. 103 k.k., przepis § 1 pkt 3, przewidujący niemożliwość wykonania kary, jeżeli od uprawomocnienia się wyroku skazującego upłynęło lat 10, stosować należało w odniesieniu do środków karnych wymienionych w art. 39 pkt 1-4, a przepis § 1 pkt 2, przewidujący niemożliwość wykonania kary, jeżeli od uprawomocnienia się wyroku skazującego upłynęło lat 15, stosować należało w odniesieniu do środków karnych wymienionych w art. 39 pkt 5. Ustawą nowelizującą z 20 lutego 2015 r. (Dz.U. poz. 396) ustawodawca w § 2 art. 103 k.k., obok środków karnych, wymienił też środki kompensacyjne, zastrzegając, że do tych środków stosuje się odpowiednio § 1 pkt 3 art. 103 k.k. Trzeba podkreślić, że termin przedawnienia wykonania kary do środków kompensacyjnych ma mieć tylko odpowiednie, a nie bezpośrednie

zastosowanie. Gdy zaś chodzi o bieg terminu, o którym mowa w art. 103 § 1 k.k. w sytuacji przystąpienia do wykonywania kary (co w odniesieniu do środka kompensacyjnego w postaci obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem musi oznaczać przystąpienie do egzekwowania roszczenia, którego ów obowiązek dotyczy), to w orzecznictwie Sądu Najwyższego ustalony jest pogląd, że termin ten nie biegnie przez czas, gdy kara jest wykonywana (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 6 marca 2018 r., V CSK 312/17 i powołane tam orzecznictwo).

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzeczono, jak w sentencji.

aj